

مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و چالش‌های فرا روی آن

حمید علیزاده*، رضا نیکخواه**، محمد حسن جوادی***، سید حسام الدین اصفهانی****

DOI:

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۶/۱۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۷

چکیده

سازمان‌های بین‌المللی با گسترش فعالیت‌های خود، قادر به نقض تعهدات بین‌المللی و ارتکاب جرم‌اند. با این حال، مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی یا غیر دولتی با وجود شناسایی مورد پذیرش قرار نگرفته است. زیرا دیوان کیفری بین‌المللی تنها مسئولیت کیفری اشخاص حقیقی را پذیرفته است. از سویی، محاکم ملی نیز فاقد صلاحیت لازم هستند. لذا این نوشتار به نحو توصیفی - تحلیلی این سوال را مطرح می‌نماید که چه مانعی در پذیرش مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی در سطح حقوق بین‌الملل و حقوق داخلی وجود دارد؟ به نظر می‌رسد، حاکمیت قدرت‌های هژمونیک، ساختار غیر دموکراتیک حاکم بر نظام حقوق بین‌الملل، مخالفت دولت‌ها با توجیه دلیل اصل عدم مداخله و چالش‌های حقوقی (مانند مصونیت)، سیاسی و کارکردی از موانع فرا روی هرگونه پذیرش مسئولیت کیفری است. به‌علاوه عنصر معنوی جرم و قابلیت انتساب آن به اشخاص حقوقی نیز محل نزاع است. از این رو، ضرورت

* دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران. ha.alizadeh@urmia.ac.ir

** دانشیار گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

*** دانشیار گروه فقه و حقوق اسلامی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ارومیه، ارومیه، ایران.

**** دانشیار، گروه حقوق، دانشگاه مونکتون کانادا، کانادا.

قاعده‌مندسازی مسئولیت‌کیفری سازمان‌های بین‌المللی به‌مانند طرح پیش‌نویس مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی مصوب ۲۰۱۱ آشکار است. به علاوه ایجاد یک نهاد خاص یا بازنگری در اساسنامه رم برای رسیدگی به مسئولیت اشخاص حقوقی به خصوص سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی یا غیر آن ضروری به نظر می‌رسید.

واژگان کلیدی: سازمان‌های بین‌المللی، مسئولیت کیفری، اشخاص حقوقی، مصونیت، محاکم ملی، حقوق بین‌المللی کیفری.

مقدمه

دیوان بین‌المللی دادگستری (دیوان) در تاریخ ۱۹ جولای ۲۰۲۴ (۲۹ تیرماه ۱۴۰۳) نظر مشورتی خود در قضیه «پیامدهای حقوقی ناشی از سیاست‌ها و عملکرد اسرائیل در سرزمین‌های اشغالی فلسطین از جمله بیت‌المقدس شرقی»^۱ (نظر ۲۰۲۴) را صادر نمود. مرجع پرسش از دیوان، مجمع عمومی سازمان ملل متحد است که بر اساس مواد ۹۶ منشور و ۶۵ اساسنامه دیوان^۲ چنین درخواستی از دیوان داشته است. نحوه صورت‌بندی پرسش‌های مجمع به گونه‌ای است که تقریباً ارزیابی قضایی تمامی اقدامات و رویکردهای اسرائیل در طول دهه‌ها اشغالگری از دیوان خواسته شده است.

حدود ۲۰ سال پیش نیز در ۹ جولای ۲۰۰۴، دیوان نظر مشورتی مرتبط دیگر با موضوع فلسطین با موضوع «پیامدهای حقوقی ساخت دیوار حائل در سرزمین‌های اشغالی فلسطین»^۳ (نظر ۲۰۰۴) را صادر نموده بود. بنابراین، در قیاس با نظر ۲۰۰۴، نظر مشورتی اخیر دامنه شمول بیشتری دارد. باین حال، تا حدود بسیاری متکی به حقایق (factual) و یافته‌های حقوقی نظر ۲۰۰۴

¹ Legal Consequences arising from the Policies and Practices of Israel in the Occupied Palestinian Territory, including East Jerusalem, Advisory Opinion of 19 July 2024, ICJ Reports 2024.

² United Nations Charter, Chapter XIV: The International Court of Justice

³ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion of 9 July 2004, ICJ Reports 2004.

مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... ————— علیزاده و دیگران

می‌باشد. ضمن این که نظر ۲۰۲۴ در فضایی صادر شده که اقدامات تمام عیار ناقص حقوق بین‌الملل از سوی اسرائیل در غزه موجب شده تا صدای اعتراض حامیان سنتی اسرائیل نیز بلند شود و در برخی مواقع، شاهد تحریم شهرک‌نشین‌های اسرائیلی از سوی ایالات متحده^۴ هستیم. به نظر می‌رسد بخش مهم دیگر از زوایای حقوقی بحران غزه در دو پرونده ترافیکی افریقای جنوبی علیه اسرائیل با ورود ثالث ۶ کشور از جمله فلسطین با موضوع نقض کنوانسیون ژنوسید^۵ و پرونده نیکاراگوئه علیه آلمان با موضوع نقض ماده ۱ مشترک کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو و کنوانسیون ژنوسید^۶ نمایان شده و خواهد شد. نظر مشورتی ۲۰۲۴ حاوی فرازهایی است که در تسهیل اثبات ادعای طرف‌های اختلاف در دو پرونده فوق می‌تواند مؤثر باشد.

(۱) پیشینه مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی

رژیم مسئولیت کیفری بین‌المللی که در دهه ۱۹۹۰ بر اساس تجربیات دادگاه‌ها پس از جنگ جهانی دوم ایجاد شد، سیستمی است که بر اساس محاکمه اشخاص حقیقی ایجاد شده است. لذا، این رویه بر دیوان کیفری بین‌المللی تاثیر گذاشته است تا جایی که رژیم مسئولیت کیفری پذیرفته شده در دیوان کیفری بین‌المللی تنها در خصوص اشخاص حقیقی است. با این وجود، در دادگاه نورنبرگ مسئولیت کیفری سازمان‌ها شناسایی شد، لیکن مورد تعقیب و مجازات قرار نگرفتند و تنها به مسئولیت کیفری اشخاص طبیعی رسیدگی شد. البته مخالفت دولت‌ها با پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی نیز قابل تأمل است. این امر ممکن است به دلیل تردید در مورد اینکه آیا سازمان‌های بین‌المللی حق و توانایی ارتکاب جرم بین‌المللی را در چارچوب ماده ۵

^۴ <https://apnews.com/article/us-sanctions-israeli-settlers-west-bank-palestinians-354f8b0a44b70c25bf013614b4775900>

^۵ Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide in the Gaza Strip (South Africa v. Israel), ICJ Reports 2023.

^۶ Alleged Breaches of Certain International Obligations in respect of the Occupied Palestinian Territory (Nicaragua v. Germany), ICJ Reports 2024.

اساسنامه رم دارند یا نه باشد. این سوال که قبلاً در مورد مسئولیت مدنی سازمان‌های بین‌المللی مطرح شده بود، که خود را در حوزه مسئولیت کیفری با وضوح بیشتری مطرح می‌نماید. بدون شک، در تحلیل نهایی، این شخص است که مرتکب جنایات بین‌المللی یا مرتکب اعمال مجرمانه می‌شود. با این حال، این اقدام از طریق یک سازمان بین‌المللی قابل تحقق است و امروزه، حتی از لحاظ تئوری، سازمان‌های بین‌المللی این توانایی را دارند که عملاً در انجام این اقدامات مشارکت و مساعدت نمایند. نمونه این مورد بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول است که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرند.

۲) رژیم مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی

پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی چه در سطح مقررات داخلی و چه در سطح بین‌المللی همواره با چالش‌های مواجهه بوده است. از این رو، در ذیل بحث مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در مقررات حقوق داخلی و در نظام حقوق بین‌الملل مورد بررسی قرار می‌گیرد.

۲-۱) مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام حقوق بین‌الملل

همان‌گونه که در پیشینه بیان شد در سطح مقررات بین‌المللی رژیم مسئولیت کیفری تنها در خصوص اشخاص حقیقی پذیرفته شده است. زیرا، بر طبق بند ۱ ماده ۲۵ اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری تنها صلاحیت رسیدگی به جرایم اشخاص حقیقی را دارد. با این وجود، در دادگاه نورنبرگ مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی مورد شناسایی قرار گرفت. مانند سازمان گشتاپو و اس. اس که مسئول شناخته شدند. لیکن، هیچ مجازاتی برای آنها در نظر گرفته نشد.^۷ در زمان طرح مسئولیت دولت‌ها مسئله مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی به‌عنوان گونه اشخاص حقوقی مطرح شد و به‌عنوان یک موضوع خاص مورد توجه قرار گرفت، لیکن از دستور کار کمیسیون حقوق بین‌الملل خارج

^۷ میرمحمدصادقی، حسین؛ حقوق جزای بین‌الملل، میزان، ۱۴۰۰، ص ۳۷.

مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... ————— علیزاده و دیگران

شد.^۸ ارتکاب جرایم سازمان یافته توسط اشخاص حقوقی موجب شد تا در سطح بین‌الملل مقرراتی وضع شود. به همین دلیل در ماده ۱۰ کنوانسیون مبارزه با جرایم سازمان یافته فراملی مصوب ۲۰۰۰ پالمو و ماده ۲۶ کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد مصوب ۲۰۰۳ مریدا مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به نحو کلی و بدون بیان ضوابط مورد پذیرش قرار گرفته است، لیکن هر دو کنوانسیون بیان داشته‌اند که کشورهای عضو منطبق با اصول حقوقی خود این مسئولیت کیفری را اعمال نمایند. علت عدم بیان مجازات‌ها نیز در این کنوانسیون و ارجاع آن به حقوق داخلی کشورها ناشی از عدم دخالت در امور داخلی کشورها بیان شده است.^۹ واضح است این دو کنوانسیون مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را تنها در جرایم سازمان یافته فراملی پذیرفته‌اند.

۲-۲) مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام داخلی

مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در نظام داخلی نیز با ابهاماتی مواجهه است زیرا در سطح مقررات داخلی تمایل زیادی برای این امر مهم نیست و بیشتر مقررات در خصوص اشخاص حقیقی است و همچنان دیدگاه سنتی در خصوص اشخاص حقوقی وجود دارد. به عنوان مثال، کشورهای بلاروس، ازبکستان، اکوادور، کره شمالی و ویتنام این رژیم مسئولیت کیفری را شناسایی نکرده‌اند.^{۱۰} مسئولیت کیفری شخص حقوقی در حقوق ایران مبتنی بر نظریه مسئولیت نیابتی است. مسئولیت نیابتی بر این فرض استوار است که به واسطه رفتار دیگران مسئولیت کیفری بر شخص بار گردد و این امر به دلیل وجود رابطه بین این اشخاص است. مسئولیت نیابتی در

^۸ Rafiee. "Investigating Criminal Responsibility of International Organizations in the International Law System", International Journal of Ethics & Society, Vol 3, 2021, p 12.

^۹ ورقاسم چورکوجان و بشیریه، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی، پژوهش حقوق عمومی، ۷۱، ۱۴۰۰، ص ۷۶.

^{۱۰} عابدینی، تحلیل حقوقی بین‌المللی دیدگاه شورای نگهبان درباره اعمال حق شرط بر کنوانسیون‌های پالمو و CFT، مجله حقوق اسلامی، ۷۱، ۱۴۰۰، ص ۱۸۲.

حقوق کیفری ایران بر مبنای تسبیب در جرم و سبب اقوا از مباحث است. برخی بر این عقیده‌اند که در سیستم کیفری ایران مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی به ندرت در نظر گرفته شده است.^{۱۱} البته دیدگاهی که با منطق و اصول حقوقی پذیرفته شده در حقوق کیفری ایران نسبت به اشخاص حقوقی هم خوانی ندارد. زیرا نظام عدالت کیفری ایران با بهره‌گیری از اصول حقوقی به مانند پذیرش اصل مسئولیت نیابتی، اصل مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی دایره این مسئولیت را گسترش داده است.

۳) مسئولیت بین‌المللی کیفری

در حقوق بین‌الملل دو گونه مسئولیت وجود دارد. گونه اول، مسئولیت غیر کیفری یا مدنی که عمدتاً مبتنی بر اصل جبران خسارت استوار است و گونه دوم مسئولیت کیفری که مبتنی بر کیفردهی است. مسئولیت غیر کیفری از اساسی‌ترین یا کلیدی‌ترین گونه مسئولیت در حقوق بین‌الملل است که نهادی ساختارمند و ضروری در میان روابط متقابل تابعان حقوق بین‌الملل است. در واقع منطق وجودی مسئولیت ناشی از این مبنا است که قدرت بدون مسئولیت وجود ندارد. به علاوه، هرگاه سخن از مسئولیت بین‌المللی به میان می‌آید، اصل بر مسئولیت غیر کیفری است، مگر اینکه به صراحت مسئولیت کیفری بیان شود.^{۱۲} از این رو، مسئولیت غیر کیفری متوجه همه تابعان حقوق بین‌الملل است. بنابراین، هم اشخاص حقیقی و هم اشخاص حقوقی در صورت ارتکاب اعمال متخلفانه بین‌المللی مسئولیت دارند. از سوی دیگر سازمان‌های بین‌المللی مرتکب اعمال متخلفانه بین‌المللی شوند مسئولیت آنها محرز است. لیکن، مسئولیت کیفری مورد پیچیده‌ای است که حقوق بین‌المللی کیفری آن را به رغم شناسایی به نحو ضابطه‌مند همراه با پاسخ‌های

^{۱۱} باقری کمارعلیا، مطالعه تطبیقی سیاست جنایی تقنینی ایران با کنوانسیون مریدا در مبارزه با فساد مالی و تحولات آن، پژوهش‌های حقوقی، ۲۷، ۱۳۹۴، ص ۸۵

^{۱۲} ضیائی‌بیگدلی، نگرشی بر مسئولیت بین‌المللی ناشی از نقض حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه، پژوهش حقوق و سیاست، ۱۳ (۱۳۸۳)، ص ۹.

مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... ————— علیزاده و دیگران

قهری تبیین نکرده است. در نظام مسئولیت کیفری بین‌الملل رفتاری موجب مسئولیت کیفری بین‌المللی است که به موجب حقوق بین‌الملل کیفری متضمن فعل یا ترک فعل مجرمانه قابل انتساب به افراد و نه اشخاص حقوقی باشد. از این رو، تمایز بین مسئولیت کیفری و غیر کیفری در شناخت عمل مجرمانه است.

۴) اشکال مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی به موجب حقوق بین‌المللی کیفری

۴-۱) مسئولیت کیفری فردی

از گونه‌های مسئولیت کیفری در حقوق بین‌الملل کیفری، اصل مسئولیت کیفری فردی است^{۱۳} که بر اصل شخصی بودن مسئولیت استوار است^{۱۴}. هرچند برخی بر این عقیده‌اند که این گونه مسئولیت از رویه دادگاه نورنبرگ و رویه قضایی پس از جنگ جهانی دوم سرچشمه گرفته^{۱۵} و در حقوق بین‌الملل کیفری تثبیت شد^{۱۶}. لیکن، به نظر می‌رسد، معاهده ورسای در سال ۱۹۱۹ سرآغاز پذیرش مسئولیت کیفری فردی باشد. البته دادگاه نورنبرگ عرف بین‌المللی را نیز در خصوص احراز اصل مسئولیت کیفری فردی پذیرفته است^{۱۷}. به علاوه دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق به منظور جلوگیری از نقض اصل قانونی بودن صلاحیت دادگاه را مبتنی بر حقوق بین‌الملل عرفی نمودند^{۱۸}. به دیگر سخن، مسئولیت کیفری فردی در حقوق بین‌الملل، یکی از اصول تأکید

¹³ Individual criminal responsibility.

¹⁴ کیتی شیاپزری، حقوق بین‌الملل کیفری؛ ترجمه بهنام یوسفیان و محمد اسماعیلی، ۱۳۹۵، ص ۴۰۵.

¹⁵ Marchuk., The Fundamental Concept of Crime in International Criminal Law, Copenhagen: Springer, 2013, p 161.

¹⁶ Jackson, Complicity in International Law, UK: Oxford University Press, 2015, p 62.

¹⁷ حبیبی و رضانی، حقوق بین‌الملل عرفی: منبع قواعد ماهوی در چهارچوب دیوان کیفری بین‌المللی، مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۹ (۱۴۰۱)، ص ۱۵.

¹⁸ ICTY, "The Prosecutor v. Tadić.

شده در مقررات حقوق بین‌المللی کیفری عرفی و اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی است.^{۱۹} زیرا حقوق کیفری بین‌المللی به جرایم بین‌المللی و مسئولیت کیفری افراد پرداخته است، هرچند این مسئولیت شناسایی شده ولی از توجه به مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی غافل است. از این رو، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در آستانه تولد است و می‌بایست در پذیرش آن تامل کرد.^{۲۰} به علاوه همان‌گونه که کمیسیون حقوق بین‌الملل بیان داشته مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی را نمی‌توان با آنچه در حقوق بین‌الملل عام؛ مانند اصل مسئولیت کیفری فردی و یا مسئولیت ناشی از نقض مقررات بشردوستانه یکی دانست. زیرا مسئولیت سازمان‌های بین‌المللی رژیم مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی است، که اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی اصل را بر مسئولیت فردی گذاشته است. مسئولیت کیفری در دیوان کیفری بین‌المللی مطابق ماده ۲۵ اساسنامه دیوان، مسئولیت کیفری فردی است. بنابراین، هیچ دولتی یا سازمان بین‌المللی یا گروهی، به عنوان دولت، گروه و سازمان قابل محاکمه در دیوان نیستند. از این رو، زمانی که جرمی توسط یک دولت یا یک سازمان بین‌المللی ارتکاب می‌یابد، بر طبق اصل مسئولیت کیفری فردی تنها محاکمه افراد مباشر جرم مورد رسیدگی قرار می‌گیرد در حالی که آن اراده اصلی و انتزاعی که افراد را برای اجرای اراده خود به کمک گرفته و جنایتی را انجام داده‌اند، بی‌کیفر می‌ماند. در واقع، صلاحیت دیوان کیفری بین‌المللی نسبت به اشخاص حقوقی با مخالفت دولت‌ها روبرو شد.^{۲۱} از این رو، در کنار مسئولیت کیفری فردی این نظر بیان شد که آیا می‌توان به یک مسئولیت کیفری موازی در خصوص سازمان‌های بین‌المللی قائل شد.^{۲۲} کمیسیون حقوق بین‌الملل در طرح مسئولیت

^{۱۹} دل‌خوش، جنبه‌های گوناگون مسئولیت در حقوق بین‌الملل کیفری، مجله حقوقی بین‌المللی، نشریه مرکز امور حقوقی بین‌المللی ریاست جمهوری ۴۴ (۱۳۹۰)، ص ۲۳۴.

^{۲۰} عبداللهی، چالش‌های مسئولیت کیفری دولت از منظر کمیسیون حقوق بین‌الملل، مجله پژوهش‌های حقوقی ۳ (۱۳۸۳)، ص ۵۹.

^{۲۱} Frasca, The International Criminal Responsibility of Multinational Enterprises: Theoretical and Practical Issues, International Law Blog, 2021, p 5.

^{۲۲} United Nations 1954, Draft Code of Offences against the Peace and Security of Mankind with commentaries, Volume II, p 260.

مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... _____ علیزاده و دیگران

سازمان‌های بین‌المللی محوریت مسئولیت را بر مسئولیت مدنی گذاشته است. واضح که مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی موازی یا شدیدتر از مسئولیت مدنی است. به علاوه نباید مسئولیت کیفری برای سازمان‌های بین‌المللی را با مسئولیت کیفری مرتکبین جنایات بین‌المللی یکی دانست، بلکه مسئولیت کیفری سازمان‌ها، مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی است. دیوان نیز صلاحیتی در خصوص اشخاص حقوقی اعم از دولتی و غیر دولتی ندارد.^{۲۳}

۲-۴) مسئولیت کیفری دولت‌ها

بررسی مسئولیت کیفری دولت‌ها از این جهت اهمیت دارد که کنشگران اصلی سازمان‌های بین‌الدولی بین‌المللی هستند. لذا، هر گونه تغییر ساختاری یا تعیین مسئولیت کیفری برای این سازمان‌ها (دولتی) مستقیم یا غیر مستقیم به دولت‌ها بر می‌گردد. به علاوه اعمال مسئولیت کیفری نیست به اعضاء که به عنوان نماینده دولت‌ها در سازمان‌های بین‌المللی هستند، می‌تواند تحت عنوان اصل عدم مداخله توجیه گردد. برخی ادعاها نسبت به سازمان‌های بین‌المللی و حمایت دولت از برخی موارد وجود دارد. به عنوان مثال بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول متهم به تأمین مالی شبه نظامیان در رواندا برای نسل‌زدایی است.^{۲۴} در این جا لازم به ذکر است که یکی از مهم‌ترین محدودیت‌های این نوشتار عدم دسترسی به منابع معتبر در خصوص نقش سازمان‌های بین‌المللی و دولت‌ها در ارتکاب جنایت است.

---

^{۲۳} الهام یکرنگی، مسئولیت کیفری بین‌المللی مقامات دولتی فروشنده جنگ افزارهای ممنوع، فصلنامه مطالعات راهبردی ۴ (۱۳۹۵)، ص ۱۶۹.

^{۲۴} به نقل از: گل خندان، بررسی جرم‌شناختی عوامل بین‌المللی مؤثر بر ارتکاب جنایات علیه بشریت، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۷ (۱۳)، ص ۱۰۱.

۳-۴) مسئولیت کیفری اعضا سازمان‌های بین‌المللی

با توجه به آنچه که بیان شد مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی که همان اشخاص حقوقی‌اند مورد شناسایی قرار گرفته است. اما آیا امکان اعمال مسئولیت کیفری فردی یا دیگر گونه‌های مسئولیت کیفری در خصوص اعضاء وجود دارد. بر طبق رویه دادگاه نورنبرگ که مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را پذیرفته است تنها نسبت به برخی از اعضاء که در رأس قرار داشته‌اند، امکان رسیدگی و تعقیب وجود دارد. در واقع رویه دادگاه نورنبرگ مسئولیت کیفری اعضاء سازمان‌های بین‌المللی را مورد شناسایی و محاکمه قرار داد. پس از این جهت تفاوتی بین سازمان‌های بین‌المللی دولتی و غیر دولتی وجود ندارد. به علاوه، به نظر می‌رسد با توجه ماده ۲۷ اساسنامه دیوان که مقرر داشته است:

«این اساسنامه نسبت به همه افراد بدون در نظر گرفتن سمت رسمی آنان و بدون هیچگونه تبعیضی اجرا خواهد شد. به‌طور مشخص، سمت رسمی رئیس دولت، یک عضو دولت یا مجلس، نماینده انتخابی یا نماینده یک دولت به‌هیچ‌وجه یک شخص را از مسئولیت کیفری که به موجب این اساسنامه برعهده دارد معاف نخواهد کرد، همچنان که وجود سمت‌های مذکور به تنهایی علتی برای تخفیف مجازات نخواهد بود. مصونیت‌ها یا قواعد شکلی ویژه‌ای که به موجب حقوق داخلی یا حقوق بین‌الملل در مورد مقامات رسمی اجرا می‌شوند، موجب نمی‌گردند که دیوان نتواند صلاحیتش را نسبت به آن اشخاص اعمال نماید.»

ملاحظه می‌شود که امکان اعمال مسئولیت کیفری فردی نسبت به اعضاء سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی و غیر دولتی وجود دارد و قاعده مصونیت نیز نمی‌تواند، مانع این امر شود. از این رو، اگر نیروهای حافظ صلح سازمان ملل متحد مرتکب جرم یا جنایت بین‌المللی شوند، دیوان بین‌المللی کیفری می‌تواند به این امر رسیدگی کند. البته نسبت به کشورهای عضو دیوان این

مسئولیت کیفی سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... _____ علیزاده و دیگران

امر امکان‌پذیر است. هرچند به نظر می‌رسد مطابق قطعنامه ۱۴۲۲^{۲۵} ایالات متحده به نحو ضمنی صلاحیت دیوان نسبت به کشورهای غیر عضو دیوان را پذیرفته است. البته ملاحظات سیاسی حاکم بر سازمان‌های بین‌المللی می‌تواند به عنوان مانعی تلقی شود.

قضیه مهم در این زمینه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی (IAEA) است. مدیر کل آژانس در اظهارتی متناقض و مبهم یک بار ایران را متهم به نقض می‌کند و بهانه برای کشورهای غربی ایجاد می‌کند تا شورای حکام ایران را محکوم کنند و موجب تحریک دیگر کشورها می‌شود که ایران در حال حرکت به سمت بمب هسته‌ای است و همین امر موجب تجاوز جنایتکارانه و وحشیانه رژیم نامشروع صهیونیستی می‌شود و کشور متجاوز آمریکا و دیگر کشورها از این جنگ تحمیلی علیه دولت-ملت ایران حمایت می‌کنند. به‌علاوه آژانس در اقداماتی خیانتکارانه با نادیده گرفتن همه مقررات در این زمینه اطلاعات حساس ایران و دانشمندان ایران را فاش می‌کند که تسهیل ارتکاب جنایت و ترور را فراهم کند. از طرفی آژانس که وظیفه قانونی دارد، ترک فعل می‌کند و حتی آن را محکوم نمی‌کند و از مراکز هسته‌ای ایران نمی‌تواند حفاظت کند. لذا، مسئولیت اعضا یا مدیر کل آژانس مبرهن است که اصل بی‌طرفی را نادیده گرفته اند. به‌علاوه در تحریک و تسهیل این جنایت نقش داشته‌اند. لیکن، دسترسی به شواهد در این زمینه از حدود صلاحیت این نوشتار خارج است.

---

^{۲۵} قطعنامه ۱۴۲۲ مصوب سال ۲۰۰۲ یکی از بحث‌برانگیزترین قطعنامه‌های شورای امنیت بوده است. اعضای شورای امنیت برای این که تهدید ایالات متحده را در جلوگیری از عملیات حفظ صلح سازمان ملل، خنثی کنند، قطعنامه‌ای تصویب کردند که طبق آن از دیوان کیفری بین‌المللی خواسته شد محاکمه احتمالی آن دسته از نیروهای حافظ صلح که متعلق به کشورهای غیرعضو اساسنامه رم هستند را برای مدت ۱۲ ماه به تعویق اندازد. آنچه در پاسخ عملی شورای امنیت به تقاضای ایالات متحده قابل توجه است آن است که این شورا با تصویب قطعنامه مذکور نه فقط با توسل به نقش اساسنامه رم بلکه با توسل به قدرت و نفوذ شورای امنیت اقدام به سازش حقوقی نمود.

۵) مبنا انگاری مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی

گسترش و توسعه روزافزون سازمان‌های بین‌المللی همان‌گونه که در بالا ذکر شد، موجب ایجاد تردیدهایی در خصوص ارتکاب جرم و نقض حقوق بشر توسط سازمان‌های بین‌المللی شده است. از این‌رو، در ادامه به مبنا انگاری و توجیه ضرورت مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی می‌پردازیم.

۵-۱) حفظ صلح و امنیت بین‌المللی

سازمان‌های بین‌المللی اهداف و کارکردهای مختلفی دارند. مانند سازمان ملل متحد که از طریق نهادهای ذی‌ربط خود وظایف مهمی بر عهده دارد. یکی از این امور مهم حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است. در واقع یکی از اهداف مهم این سازمان حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است. لیکن، نقض این اهداف از سوی سازمان‌های بین‌المللی قابل تأمل است. از این‌رو، قدرت برخی کشورها در سازمان‌های بین‌المللی به مانند حق و تو می‌تواند نگران‌کننده باشد. زیرا با داشتن این اختیار می‌توانند از هرگونه مسئولیت خود را رها نمایند. برخی بیان داشته‌اند که شورای امنیت قربانی کشورهای قدرتمند است که از سازمان ملل متحد سوءاستفاده می‌نمایند.^{۲۶} افشای آزار جنسی گسترده توسط نیروهای حافظ صلح سازمان ملل متحد در جمهوری آفریقای مرکزی نمونه دیگری از اعمال سازمان ملل متحد به عنوان یک سازمان بین‌المللی راهبردی است.^{۲۷} به‌علاوه عدم تمایل برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی در قضیه یمن، غزه، ایران قابل تأمل است. از این‌رو، ضروری است که حقوق بزهدیدگان جرایم سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی و غیر دولتی شنیده شود و مسئولیت کیفری نقض‌کنندگان آن‌ها مورد پذیرش قرار گیرد و قاعده مصونیت نیز

^{۲۶} سجادی‌پور و آقامحمدی، شورای امنیت، قدرت‌های بزرگ و عملیات حفظ صلح سازمان ملل متحد: چارچوب‌های مفهومی و کارکردهای عملیاتی، مجله آفاق امنیت، شماره ۲۸، سال ۸، ۱۳۹۴، ص ۱۷۷.

^{۲۷} Boon, E, Mégret., New Approaches to the Accountability of International Organizations, international organizations law review, Vol 1, Issue 16, 2019, p 2.

مسئولیت کیفی سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... ————— علیزاده و دیگران

تعدیل گردد و برای حفظ صلح و امنیت بین‌المللی اقدامات عملی صورت پذیرد تا هدف اصلی حقوق بین‌الملل کیفی که حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و حفظ حقوق بنیادین بشر است مورد نقض قرار نگیرد.

۲-۵) حفظ حقوق اساسی بشر

با ظهور سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی و غیردولتی حمایت از حقوق بشر شتاب بیشتری گرفته است. امروزه نیز در سطح جهان به نحو فزاینده‌ای توجه به مقررات و الزامات حقوق بشری گسترش یافته است. زیرا قواعد و مقررات حقوق بشری مرکز توجه همگان قرار گرفته است. به علاوه دولت‌ها هم متعهد هستند که از نقض حقوق بشر خودداری نمایند و هم تعهد دارند که از حقوق بشر در مقابل اشخاص ثالث مانند شرکت‌های فراملی حمایت کنند.^{۲۸} این تعهد به حمایت همان‌گونه که دیوان حقوق بشر اروپایی و دیوان حقوق بشر آمریکایی بیان داشته‌اند از طریق ابزارهای کیفی ممکن است. ضرورت بسترسازی و توجه به مقررات حقوق بشری موجب شد که قواعد سنتی حقوق بین‌الملل کیفی دستخوش تغییر قرار گیرد. از این رو، سازمان‌های بین‌المللی هر چند به عنوان حامیان کلیدی حقوق بشر فعالیت می‌نمایند اما، این سازمان‌ها به دلیل داشتن فعالیت‌های جهانی ممکن است خود ناقض مقررات حقوق بشری باشند. در واقع، چارچوب حقوق بین‌الملل حقوق بشر عموماً برای دولت‌ها طراحی شده است. با این وجود، نقض مقررات حقوق بشری از سوی این سازمان‌ها بر کسی پوشیده نیست. البته برخی خود را متعهد به مقررات حقوق بشری نمی‌دانند.^{۲۹} حتی اگر مسئولیت کیفی آنها را در خصوص نقض مقررات حقوق بشر بپذیریم، با این مشکل مواجه خواهیم شد که کدام فرد یا سازمان صلاحیت رسیدگی به این نقض

^{۲۸} زمانی و رحمان نسب امیری، تعهد دولت به حمایت از حقوق بشر: ضرورت طرح مسئولیت کیفی شرکت‌ها در قبال نقض حقوق بشر در نظام‌های حقوق داخلی. پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۹(۱۷) ۱۴۰۰، ص ۱۵.

^{۲۹} Wouters, Others, Accountability for Human Rights Violations by International Organisations: Introductory Remarks, Portland: Oxford Publishing, 2010, p 8.

را بر عهده دارد. امکان اعمال صلاحیت ملی نیز به دلیل مصونیت‌ها وجود ندارد.^{۳۰} در واقع وجود مصونیت پیامدهای نامطلوبی برای بزه‌دیدگان دارد. به‌عنوان مثال در سال ۲۰۰۷ در قضیه‌ای از سازمان ملل متحد درخواست غرامت شده بود، لیکن با این استدلال رد شد که سازمان ملل متحد برای صلح و امنیت بین‌المللی مصونیت مطلق دارد.^{۳۱} در قضیه‌ی دیگر در خصوص یکی از اتباع بلژیک^{۳۲} به مصونیت و عدم وجود یک دادگاه صالح به رسیدگی استناد شد.^{۳۳} از این رو، میزان الزام‌آور بودن قواعد حقوق بین‌الملل عمومی برای سازمان‌های بین‌المللی همچنان با ابهام مواجهه است.^{۳۴} اگرچه به نظر می‌رسد در مورد تعهد سازمان‌های بین‌المللی به رعایت حداقل برخی از الزامات حقوق بشر همگرایی دیدگاه‌ها وجود دارد، مناقشات به ویژه در مورد شناسایی منابع این تعهد و دامنه آن همچنان ادامه دارد.

از موارد عینی که سازمان‌های بین‌المللی متهم به جنایت علیه بشریت شده‌اند می‌توان به بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول اشاره کرد. در دهه ۱۹۷۰ پروژه سدسازی در گواتمالا با حمایت و تسهیلات بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول موجب اعتراض شدیدی در گواتمالا شد به گونه‌ای که معترضان به این پروژه توسط ارتش قتل عام شدند. این جنایت علیه بشریت به بانک جهانی نسبت داده شد. زیرا زمینه‌سازی این جنایت را فراهم نموده بود و در سال ۱۹۸۸ معترضان خواستار تاسیس دادگاهی شدند تا بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول را به دلیل جنایت علیه بشریت محاکمه نمایند.^{۳۵}

³⁰ Reinisch, *International Organisations before National Courts*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, p233.

³¹ Worster, *Cases and Materials on the Law of International Organizations* New York: Routledge, 2021, p378-379.

³² Civil Tribunal of Brussels, 11 May 1966.

³³ Reinisch, August., *op. cit.*, p 279.

³⁴ Ryngaert, *Judicial Decisions on the Law of International Organizations*, United Kingdom: Oxford University Press, 2016, p233.

³⁵ به نقل از: گل خندان، پیشین، ص ۹۹.

David Fredrics and Jessica Friedrichs, "The World Bank and Crimes of Globalization: A Case Study," *Social Justice* 29(1-2) (2002): 23-24.

مسئولیت کیفی سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... ————— علیزاده و دیگران

یکی دیگر از موارد نقش زمینه‌ای بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول در جنایت علیه بشریت در رواندا است. رواندا کشوری است که اقتصاد آن به شدت به قهوه وابسته است. بانک جهانی و صندوق بین‌المللی پول برای توسعه پایدار این کشور و اصلاح ساختاری آن از طریق آزادسازی تجارت، کاهش ارزش پول ملی برای تقویت صادرات قهوه، خصوصی‌سازی شرکت‌ها، کاهش استخدام عمومی کشوری تغییراتی انجام دادند. لیکن این سیاست‌ها، نتیجه عکس داشت و موجب کاهش ارزش پول ملی به میزان پنجاه درصد شد که تورم شدیدی را ایجاد کرد. از طرفی بانک جهانی صادرات قهوه در اوگاندا را با این ادعا که بدون تاثیر بر بازار جهانی است دو برابر کرد و موجب کاهش شدید قیمت قهوه شد. در نتیجه این اقدامات کشاورزان روندا ورشکسته شدند. کشاورزان ورشکسته جذب شبه نظامیان شدند و تبدیل به نیروهایی شدند که نسل‌زدایی در این کشور را رقم زد.^{۳۶}

نمونه دیگر قضیه سربرنیتسا^{۳۷} است. شورای امنیت سازمان ملل در سال ۱۹۹۳ منطقه «سربرنیتسا» را به عنوان «منطقه امن» معرفی کرد که تحت حمایت نیروی‌های حافظ صلح سازمان ملل بود. در واقع مسئولیت آن با نظامیان مسلح هلندی یا همان کلاه آبی‌های صلح‌بان بود که بدون هیچ واکنشی جمعیت قابل توجهی از مردان و جوانان بوسنیایی را در اختیار صرب‌ها قرار دادند و منجر به یک نسل‌کشی شد. بنابراین نقش سازمان ملل در این جنایت محرز است. با این وجود، شاکیان در دادگاه هلند علیه هلند و سازمان ملل متحد شکایت کردند. شاکیان استدلال نمودند که مصونیت سازمان ملل متحد می‌بایست مطابق ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر نادیده گرفته شود. اما دادگاه هلند بیان داشت صلاحیت رسیدگی به شکایت علیه سازمان ملل متحد را ندارد. شاکیان به رأی دادگاه در دادگاه تجدید نظر اعتراض کردند، اما این درخواست

³⁶ Dawn L Rothe, Christopher Mullins and Kent Sandstorm, "The Rwanda's Genocide: International Finance Policies and Human Rights," *Social Justice* 35(3) (2008): 75-77. pp.

³⁷ *Mothers of Srebrenica and Others v The Netherlands* 2012.

رد گردید. دیوان عالی بیان داشت که مطابق منشور سازمان ملل متحد نمی‌توان این سازمان را در دادگاه‌های ملی احضار کرد. شاکیان در دیوان اروپایی حقوق بشر شکایت کردند و بیان داشتند که دادگاه هلند ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حمایت از حقوق بشر را نقض کرده است. دیوان اروپایی حقوق بشر بیان داشت که انتساب مسئولیت قتل عام سربرنیتسا یا پیامدهای آن، چه به سازمان ملل متحد، چه به دولت هلند یا به هر شخص حقوقی یا حقیقی دیگر، موضوعی در محدوده این درخواست نیست. در نتیجه دادگاه به این نتیجه رسید که به دلیل مأموریت اساسی سازمان ملل متحد برای تأمین صلح و امنیت بین‌المللی، ماده ۶ کنوانسیون را نمی‌توان به گونه‌ای تفسیر کرد که مصونیت قضایی سازمان ملل متحد را برای ترک فعل شورای امنیت رد کند.^{۳۸} بنابراین، قرارداد چنین عملیاتی در محدوده صلاحیت داخلی به این معنی است که به دولت‌ها اجازه داده شود از طریق دادگاه‌های خود در انجام مأموریت کلیدی سازمان ملل متحد در این زمینه، از جمله در اجرای مؤثر عملیات‌های آن دخالت کنند.^{۳۹} این تصمیم دادگاه هلند و دیوان اروپایی حقوق بشر حاکی از مصونیت سازمان ملل متحد در پیشگاه تمامی دادگاه‌های ملی است. زیرا، بدون مصونیت کارکرد این سازمان‌ها با اخلاف مواجهه و در معرض وسیعی از اقامه دعوی دادگاه‌های ملی قرار می‌گیرند.

۳-۵) قدرت به مثابه مسئولیت

دیدگاه حاکمیت به مثابه مسئولیت در گزارش ۱۲ سال ۲۰۰۹ دبیر کل سازمان ملل متحد ارائه شد. در واقع حاکمیت در بردارنده تعهدات در قبال افراد و اشخاص تحت اختیار خود است. از این رو، هر جا حاکمیتی وجود دارد، تعهداتی نیز وجود دارد. لیکن در اینجا معنای حاکمیت منحصر به دولت نمی‌شود. بلکه در معنای موسع آن تعبیر می‌شود. از این رو، ایده قدرت به مثابه

³⁸ Chukwuemeke Okeke, Edward, *The Role of International Administrative Law at International Organizations*, Publisher Brill, 2021, p 37-38.

³⁹ *Ibid*, p 39

مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... _____ علیزاده و دیگران

مسئولیت را نیز می‌توان به سازمان‌های بین‌المللی تعمیم داد. در واقع، اختیار نباید به عنوان یک مزیت در نظر گرفته شود، بلکه می‌بایست متضمن وظایف و تکلیف باشد. از این رو، هر جایی که قدرت و اختیاری پیش‌بینی شده می‌بایست در قبال آنها نیز مسئولیت وجود داشته باشد. از این رو، سازمان‌های بین‌المللی می‌بایست در قبال عملکردشان پاسخگو باشند.

۶) مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی در نظام داخلی

کشورها بر اساس اقتدار حاکمیتی، محاکم ملی خود را در مواجهه با جرایم به نحوی که با آنها مرتبط باشد، صالح می‌دانند. این اعمال صلاحیت محدود به قلمرو حاکمیتی نیست، بلکه با توجه به تابعیت بزه‌کار و بزه‌دیده و نقض منافع اساسی چه در داخل چه در خارج از قلمرو حاکمیتی می‌تواند صلاحیت محاکم ملی خود را اعمال کند. این صلاحیت‌ها شامل صلاحیت سرزمینی، صلاحیت واقعی، صلاحیت شخصی (بزه‌کار محور - بزه‌دیده محور) و صلاحیت جهانی می‌شوند. این صلاحیت‌ها حق طبیعی حاکمیت‌هاست و دیگر کشورها به آن احترام می‌گذارند. تا جایی که مقدمه اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری این حق دولت‌ها را تأیید و مورد تأکید قرار داده و صلاحیت خود در مقابل محاکم ملی را صلاحیت تکمیلی می‌داند. لذا در صورت تعارض بین دیوان و محاکم ملی، صلاحیت محاکم ملی مقدم است.⁴⁰ حال بر این مبنای، مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی اعم از دولتی و غیردولتی در پیشگاه محاکم ملی، مورد واکاوی قرار می‌گیرد.

⁴⁰ Terracino, "National Implementation of ICC Crimes", Journal of International Criminal Justice Vol, 5, 2007, p 421.

-Carter, L. E. "The Principle of Complementarity and the International Criminal Court: The Role of Ne Bis in Idem", Journal of International Law, Vol 8, 2010, p 167.

۱-۶) صلاحیت سرزمینی

اصل صلاحیت سرزمینی در پرتو اصل دیگر سنجش شود و آن اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها است. اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها یکی از مهم‌ترین اصول حقوق کیفری است. از این رو، محتوای این اصل به معنای تکلیف به ادای حق یا نهي از انجام فعل است که ضمانت اجرای آن همان مجازات است.^{۴۱} بنابراین، هر قاعده آمرانه حقوق کیفری می‌بایست بر این مبنا ترازش شود. بدین معنا که مجازات تفکیک کننده جرم از سایر اعمالی است که مبتنی بر پرداخت خسارت یا غرامت است. حال آنکه مجازات واکنش کیفری به اعمال ارتكابی است که می‌بایست نوع و میزان در قانون به نحو صریح و دقیق معین شود. لذا در حقوق کیفری داخلی با وجود پذیرش مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در خصوص سازمان‌های بین‌المللی هیچ‌گونه مجازاتی در نظر گرفته نشده است. از این رو، حقوق کیفری داخلی هنوز قانون ماهوی و شکلی در این زمینه وجود ندارد.

با این وجود در برخی کشورها به مانند فرانسه که در مقررات داخلی جرایم بین‌المللی از ماده ۲۱۱-۱ تا ماده ۲۱۳-۴-۱ مورد جرم انگاری قرار گرفته است.^{۴۲} در ماده ۳-۲۱۳ قانون‌گذار بیان داشته:

«اشخاص حقوقی ممکن است با توجه به شرایط مندرج در این ماده برای جنایات علیه بشریت مسئولیت داشته باشند».

از این رو، ملاحظه می‌شود که در نظام کیفری فرانسه علاوه بر جرم‌انگاری جرایم بین‌المللی مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را نیز شناسایی کرده و برای آنها علاوه بر ماده ۳-۲۱۳ در ماده

^{۴۱} اردبیلی، حقوق جزای عمومی (تهران: نشر میزان، ۱۴۰۱)، ص ۳۹.

^{۴۲} French Penal Code

مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... ————— علیزاده و دیگران

۳۹-۱۳۱^{۴۳} نیز مجازات اشخاص حقوقی را بیان نموده است. البته واضح است که مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی در این کشور نسبت به سازمان‌های بین‌المللی دولتی امکان پذیر نیست. البته در حقوق کیفری ایران معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضاییه پیش‌نویس لایحه جرایم بین‌المللی و نحوه مجازات و رسیدگی به آن را تدوین کرده است. با این وجود، این لایحه هنوز به سرانجام نرسیده است.^{۴۴}

۲-۶) صلاحیت جهانی

بر اساس اصل صلاحیت جهانی دولت‌ها می‌توانند یا ملزم می‌شوند در رابطه با جرایم خاصی بدون توجه به محل وقوع جرم، تابعیت مجرم یا بزه‌دیده اعمال صلاحیت کنند.^{۴۵} به دیگر سخن، این نوع صلاحیت کیفری مبتنی بر ماهیت جرم ارتکاب یافته است که ارتکاب این جرایم خاص به مثابه ارتکاب جرم علیه تمام بشریت قلمداد می‌شود و همه جوامع در تعقیب ذی‌حق می‌باشند. منشا این صلاحیت معاهده یا عرف بین‌المللی است.^{۴۶} صلاحیت جهانی، رهیافتی برای جلوگیری از بی-کیفرمانی مجرمان است. صلاحیت جهانی، صلاحیتی فرعی است. از این رو، نمی‌توان قلمرو آن را گسترش داد و تنها جرائمی را شامل می‌شود که به منافع حیاتی بین‌المللی لطمه وارد نمایند. اصل صلاحیت جهانی مداخله در نظام کیفری دیگر کشورها و چشم‌پوشی از ملیت مرتکب است که در واقع دادگاه‌های ملی را به مثابه یک دادگاه بین‌المللی قلمداد می‌نماید. زیرا، هنگامی که مقررات حقوق بشری و حفظ صلح و نظم عمومی بین‌المللی از چنان اهمیتی برخوردار است که نمی‌توان از آن چشم‌پوشی کرد. از این رو، صرف نظر از محل ارتکاب جرم و تابعیت بزه‌کار و بزه‌دیده،

⁴³ Act no. 2001-504 of 12 June 2001 Article 14 Official Journal of 13 June 2001, & Act no. 2004-575 of 21 June 2004 article 2 III Official Journal of 22 June 2004.

⁴⁴ رضوی فرد و فرجی، بایستگی جرم‌انگاری جرایم بین‌المللی و الگوهای آن، فصلنامه راهبرد ۸۲ (۱۳۹۶)، ص ۷.

⁴⁵ Philippe. "The Principles of Universal Jurisdiction and Complementarity: How do the Two Principles Intermesh?", International Review of the Red Cross, Vol 88, 2006, p378.

⁴⁶ ضیایی و حکیمی‌ها، شرایط حقوقی اعمال صلاحیت جهانی در حقوق بین‌الملل. پژوهش حقوق عمومی، ۱۸ (۵۳) ۱۳۹۵، ص ۹۸.

جنایتکاران قابل تعقیب و مجازات هستند. البته اعمال این صلاحیت می‌تواند منجر به ایجاد یک صلاحیت موازی بین دولت‌ها شود و در نتیجه ایجاد تعارض صلاحیتی خود در بردارنده منازعه بین دولت‌ها است که می‌تواند علاوه بر تضعیف حقوق بین‌الملل کیفری به تنش بین دولت‌ها منجر شود. برخی برای عقیده‌اند که بعضی از دولت‌ها از پیامدهای سیاست خارجی محاکمات مبتنی بر اعمال صلاحیت جهانی هراس دارند.^{۴۷} از این رو، می‌بایست ماده ۱۷ اساسنامه رم را مورد نظر قرار داد و بر اساس شرایط حاکم به این اصل تمسک جست. بر همین اساس در حقوق کیفری ایران مقنن در ماده ۹ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ اعمال این صلاحیت را تنها در جرایم خاص یا به موجب عهدنامه‌ها و مقررات بین‌المللی پذیرفته است. در واقع هنوز محدودیت‌های این اصل به قوت خود باقی است.^{۴۸} لذا امکان اعمال این گونه صلاحیت نیازمند جرم‌انگاری در مقررات داخلی است.^{۴۹}

۳-۶) صلاحیت واقعی

اصل صلاحیت واقعی یا حمایتی حاکی از آن است که قانونگذار صلاحیت تقنینی و کیفری خود را به جرایم ارتكابی در خارج از کشور که به منافع حیاتی یا اساسی کشور آسیب می‌زنند، صرف نظر از تابعیت، گسترش می‌دهد.^{۵۰} بر این مبنا سوال اساسی این است که آیا گسترش این گونه صلاحیت‌ها به اشخاص حقوقی یا سازمان‌های بین‌المللی نیز وجود دارد؟ نسبت به سازمان‌های بین‌المللی دولتی این امکان وجود ندارد. به نظر می‌رسد، نسبت به سازمان‌های بین‌المللی غیر دولتی مغایر با اصول حقوق کیفری باشد زیرا سازوکارهای اعمال این گونه صلاحیت

⁴⁷ Miguel Others., The accountability of multinational corporations for Human Rights' violations, Political Science, 2008, Vol 64, p179.

^{۴۸} رضائی و مهدوی ثابت، منشا و مشروعیت اعمال اصل صلاحیت جهانی در دادگاه‌های ملی برای تعقیب جنایات بین‌المللی، مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، ۱۷، ۹، ۱۴۰۰، ص ۳۶.

⁴⁹ Rosalyn., Problem and Process: International Law and How to Use It, Oxford: Clarendon Press, 1994, p 59.

^{۵۰} طهماسبی، آیین دادرسی کیفری، میزان، ۱۳۹۹، ص ۲۲.

مسئولیت کیفی سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... _____ علیزاده و دیگران

در مقررات داخلی وجود ندارد. لیکن، امکان اعمال مسئولیت کیفی بر اشخاص حقیقی وجود دارد.

۴-۶) صلاحیت شخصی

اصل صلاحیت شخصی به عنوان اصل صلاحیت مبتنی بر تابعیت شناخته می‌شود.^{۵۱} در این اصل، تابعیت مرتکب و بزه‌دیده کانون توجه قرار می‌گیرد. به دیگر سخن، اصل صلاحیت شخصی ریشه در تابعیت افراد دارد و موجب توسعه صلاحیت تقنینی و قضایی داخلی یک کشور در کشور دیگر است. پذیرش این اصل، مخالف با حاکمیت کشورها نیست، بلکه برای جلوگیری از بی-کیفرمانی است. مطابق اصل صلاحیت شخصی مبتنی بر تابعیت بزه‌دیده امکان رسیدگی به جرایم بین‌المللی توسط سازمان‌های بین‌المللی وجود ندارد زیرا رژیم پذیرش اشخاص حقوقی داخلی با سازمان‌های بین‌المللی همخوانی ندارد. در واقع فقدان یک سازوکار مشهود است. سازمان‌های بین‌المللی به عنوان اشخاص حقوقی در سطح بین‌الملل، از پیچیدگی خاصی برخوردارند. بنابراین، این امر ایجاب می‌نماید که مسئولیت کیفی متمایزی در مقررات بین‌المللی و حقوق داخلی بنیان نهاده شود.

۷) چالش‌های فراروی مسئولیت کیفی سازمان‌های بین‌المللی

مسئولیت کیفی سازمان‌های بین‌المللی با چالش‌های مختلفی مواجهه است. این چالش‌ها عمدتاً حقوقی، سیاسی، کارکردی و تقابلی قدرت‌های هژمونیک^{۵۲} در سطح نظام بین‌الملل است که در ادامه مورد بررسی قرار می‌گیرند.

^{۵۱} الهام و برهانی، پیشین، ص ۱۱۶.

^{۵۲} در نظام بین‌الملل به معنای برتری جویی و توانمندی دولت قدرتمند در شیوه مدیریت جهانی است (callco, ۱۹۸۷: ۱۴).

۱-۷) حقوقی

یکی از چالش‌های ساختاری فقدان مقررات یا وجود مقررات بعضاً مخالف مقررات حقوق بشری در این زمینه است. چالش مهم حقوقی پیش رو بحث مصونیت است. مصونیت سازمان‌های بین‌المللی نخستین بار در کنفرانس سانفرانسیسکو در سال ۱۹۴۵ در هنگام تأسیس سازمان ملل مطرح شد. مجمع عمومی سازمان ملل متحد کمیسیون حقوق بین‌الملل را مأمور کرد تا مقرراتی در این زمینه تدوین نماید. کمیسیون نیز کنوانسیون مزایا و مصونیت‌های سازمان ملل متحد را تهیه و به تصویب مجمع عمومی رساند. با این وجود، تعریفی از مصونیت ارائه نشد. برخی مصونیت را حقی می‌دانند که به موجب قانون، دارندگان آن در قبال کلیه اعمالی که در راستای وظایف قانونی خود مرتکب می‌شوند از تعقیب کیفری، مدنی و اداری در امان هستند.^{۵۳} بنابراین، مصونیت قضایی به موجب قانون مانع از هرگونه مداخله کیفری و شناسایی مسئولیت کیفری است. با این وجود، این مصونیت مطلق نیست. مصونیت سازمان‌های بین‌المللی با مصونیت دولت‌ها مشابه نیست. زیرا، حاکمیت دولت‌ها اقتضاء می‌نماید که آنها از اهلیت و حقوق مساوی برخوردار باشند. در حالی که مبنای مصونیت سازمان‌های بین‌المللی ضرورت شغلی و حرفه‌ای آنها است. از طرفی رویه سازمان‌های بین‌المللی نشان دهنده آن است که آنها از مزایا و مصونیت‌های لازم تنها برای اجرای وظایفشان برخوردارند که در اساسنامه آنها قید شده است.^{۵۴} به عنوان نمونه بند ۱ ماده ۱۰۵ منشور سازمان ملل متحد به نحو صریح بیان می‌نماید که این سازمان در سرزمین دولت‌های عضو از مزایا و مصونیت‌هایی برخوردار است که برای تحقق اهداف آن ضروری است. این عبارت با دکترین ضرورت کارکردی مرتبط است، که چیزی جز فرض مصونیت مطلق برای سازمان ملل متحد در قلمرو تمام کشورهای عضو آن نیست. منع دوم کنوانسیون عمومی امتیازها و مصونیت‌های سازمان ملل متحد (کنوانسیون عمومی) است که به سازمان ملل متحد اجازه می‌دهد «از مصونیت در برابر

^{۵۳} موسی زاده، سازمان‌های بین‌المللی، میزان، ۱۴۰۰، ص ۴۶.

^{۵۴} طلائی، حقوق سازمان‌های بین‌المللی، نشر جنگل، ۱۳۹۸، ص ۱۶.

مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... _____ علیزاده و دیگران

هر شکلی از روند قانونی برخوردار شود، مگر اینکه در هر مورد خاص صریحاً مصونیت خود را لغو کرده باشد.⁵⁵ ماده ۴۸ اساسنامه دیوان کیفری بین‌المللی و ماده ۴۰ اساسنامه سازمان بین‌المللی کار و ماده ۱۵ اساسنامه آژانس بین‌المللی انرژی اتمی به این مصونیت‌ها اشاره کرده‌اند. بنابراین، این‌گونه مزایا و مصونیت‌ها در مقابل صلاحیت دادگاه‌های داخلی کشورها مطرح می‌شوند. در واقع یکی از چالش‌های فراروی مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی بحث مصونیت این سازمان‌ها است. البته برخی ارتکاب اعمالی مانند سوء استفاده جنسی را ناشی از مصونیت می‌دانند.⁵⁶ براساس مصونیت ضرورت کارکردی باید این واقعیت در نظر گرفته شود که رفتار می‌بایست در خدمت عملکرد صحیح سازمان باشد حتی اگر خارج از وظایف آنها باشد. لذا در صورت ارتکاب جرم همچنان می‌توانند، در پس مصونیت ضرورت کارکردی باشند.⁵⁷ مشاهده می‌شود که این نظریه بیش از حد مصونیت را گسترش می‌دهد. از سویی دولت پذیرنده نمی‌تواند دیپلمات کشور فرستنده را در دادگاه‌های خود به دلیل ارتکاب جرم کیفری تحت تعقیب قرار دهد. با این وجود، می‌تواند دیپلمات متخلف را عنصر نامطلوب تلقی و مبادرت به اخراج او کند. لیکن، طبق کنوانسیون وین در مورد روابط دیپلماتیک، کشور فرستنده مکلف است دیپلمات را در داخل کشور تحت قوانین خود برای جرم ادعایی محاکمه کند. با این وجود، در مورد کارکنان سازمان‌های بین‌المللی که از مصونیت دیپلماتیک برخوردارند، حتی اگر به دلیل ارتکاب جرم جنایی به کشور متبوع خود منتقل شوند، دولت متبوع آنها به طور کلی نمی‌تواند، چنین کارمندی را تحت تعقیب قرار دهد، مگر اینکه مصونیت کارمند توسط سازمان بین‌المللی لغو شود. نمونه این مورد که در قضیه بالا ذکر شد. همچنین سازکار دیوان کیفری بین‌المللی و دیگر نهادهای بین-

⁵⁵ General Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations, .1949.

⁵⁶ Rios, Great L. and Flaherty, Edward P., "International Organization Reform or Impunity? Immunity Is the Problem," ILSA Journal of International & Comparative Law: Vol. 16, Iss. 2, 2010, p 435.

⁵⁷ *Ibid*, 437.

المللی برای برخورد با کشورها نه سازمان‌های بین‌المللی طراحی شده‌اند. پس یک نهاد خاص برای رسیدگی به جرایم سازمان‌های بین‌المللی ضروری به نظر می‌رسد.

چالش دیگر قدرت و اختیارات گسترده سازمان ملل متحد و شورای امنیت براساس فصل هفتم منشور است. احترام به مقررات حقوق بشری در سیاهه تحریم به عنوان یک چالش حقوقی میسر نیست. سخن از حقوق بشر و پیشرفت در سیاهه تحریم قابلیت جمع ندارد. دفتر کمیساریای عالی حقوق بشر سازمان ملل متحد، نقض‌هایی مانند نقض حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در صورتی که به نحو سیستماتیک و شدید باشند و گروه خاص در مقیاس وسیع را شامل شوند مصداق نقض شدید حقوق بشر است.^{۵۸} از این رو، چون تحریم موجب نقض حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است و جمعیت خاصی در مقیاس وسیعی علیه یک ملت و دولت اعمال می‌شود، مصداق بارز نقض حقوق بشر است. پس تحریم به مثابه جنایت علیه بشریت است.^{۵۹} در واقع با گسترش تحریم‌های اقتصادی حقوق اساسی مردم که در اسناد بین‌المللی به عنوان حقوق بشر آمده نقض می‌شود.^{۶۰} در واقع سازمان ملل متحد با چالش تحریم و نقض حقوق بشر از این رهگذر مواجه است.

۲-۷) سیاسی

ارتباط و اثرپذیری اندیشه‌های سیاسی بر حقوق کیفری به خصوص حقوق بین‌المللی کیفری هم با اهمیت و هم پیچیده و بحث‌برانگیز است. چرا که همپوشانی و محورگرایی در دو حوزه آزادی و قدرت دارند. اندیشه‌های سیاسی با تبیین جایگاه آزادی و قدرت بستر حاکمیت را همسان‌سازی و شبکه‌بندی می‌کنند و براساس واقعیت و مقتضیات جامعه از حاکمیت قانون برای تثبیت

⁵⁸ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, 2012, p 6.

⁵⁹ مقامی، تحریم‌های اقتصادی یکجانبه آمریکا و نقض حقوق بشر اتباع ایران. *دوفصلنامه بین‌المللی حقوق بشر*، ۱۷(۱)۱۴۰۱، ص ۲۶۷.

⁶⁰ رضوی و زین‌الدینی، بررسی حقوقی تطابق اقدامات متقابل اقتصادی با موازین حقوق بشر: تحریم‌های اقتصادی و دسترسی به غذا و دارو. *دوفصلنامه بین‌المللی حقوق بشر*، ۱۴(۱)۱۳۹۸، ص ۱۳.

مسئولیت کیفی سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... ————— علیزاده و دیگران

برساخت‌های خود استفاده می‌کنند. در واقع تعیین نظام حقوقی مبتنی بر تعیین نظام سیاسی است.^{۶۱} این امر نیز در سطح حقوق بین‌الملل و سازمان‌های بین‌المللی صدق می‌کند. بدین معنا که سیاست بین‌الملل به دنبال تبیین جایگاه قدرت در سطح بین‌الملل است. از این رو، این قدرت در ساختار سازمان‌های بین‌المللی نمایان می‌شود. لیکن استفاده ابزاری از سازمان‌های بین‌المللی در پرتو اندیشه‌های سیاسی کشورهای قدرتمند از چالش‌های سازمان‌های بین‌المللی است که موجب می‌شود استقلال آنها مخدوش شود. از این رو است که دیوان کیفری بین‌المللی را یک نهاد سیاسی می‌دانند.^{۶۲} پس اندیشه‌های سیاسی و تنوع دیدگاه‌های سیاسی در سازمان‌های بین‌المللی موجب می‌شود رویکردهای مختلفی اتخاذ می‌شود. برخی کشورها تلاش می‌نمایند که از سازمان‌های بین‌المللی به عنوان یک ابزار در جهت پیشبرد سیاست‌های خود استفاده کنند. مانند کشور انگلستان و آمریکا در یونسکو.^{۶۳} پس سیاست‌زدگی سازمان‌های بین‌المللی موجب شده که ساخت‌بندی تصنعی و خوانش متفاوتی از نظام بین‌الملل برای فرمان‌پذیری دولت‌ها در جهت پیش برد قدرت‌های هژمونیک به وجود بیاید و بر این عقیده تعاریف مختلفی از حقوق بشر و آزادی ارائه می‌شود. دولت‌های قدرتمند به عنوان کنشگران اصلی در سازمان‌های بین‌المللی بین‌الدولی با استفاده از اندیشه‌های سیاسی اجازه ساخت‌بندی مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی را نمی‌دهند تا در پس این ساختار به فشار بر علیه دولت‌های دیگر و اعمال مجرمانه خود ادامه دهند. از این رو، سازمان‌های بین‌المللی و به خصوص سازمان ملل متحد و شورای امنیت جایگاه قدرت‌های سیاسی

---

^{۶۱} طالبی، نقش مردم در نظام سیاسی مردم‌سالاری دینی (اسلامی)، سیاست متعالیه ۶ (۲۱) ۱۳۹۷، ص ۹۹.

^{۶۲} Roach, How Political is the ICC? Pressing Challenges and the Need for Diplomatic Efficacy, *Global Governance A Review of Multilateralism and International Organizations*, 2013, 19 (5), p 509.

^{۶۳} بیگزاده، حقوق سازمان‌های بین‌المللی، ۱۴۰۲، ص ۸۰.

است که بر آن سیطره پیدا کرده‌اند. پس طبیعی است که ساختار نظام بین‌الملل در پس سیطره قدرت سیاسی بازتعریف شود.

۳-۷) کارکردی

سازمان‌های بین‌المللی از کلیدی‌ترین حامیان حقوق بشر در سطح بین‌الملل‌اند و نمی‌توان کارکرد هویت‌بخش آنها را در خصوص حقوق بشر و توسعه جامعه جهانی نادیده گرفت. از این رو می‌بایست بین کارکرد این سازمان‌ها و مسئولیت کیفری تعاملی ایجاد کرد. این تعامل نیز از رهگذر پذیرش مسئولیت کیفری آنها در صورت ارتکاب جرم است. سازمان ملل متحد به عنوان یکی از مهم‌ترین گونه‌های سازمان‌های بین‌المللی دارای کارکردهای متنوع و مهمی در جهت ترویج، توسعه و حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است. سازمان ملل متحد همان‌گونه که بیان شد یک نظام ارزشی حقوق بشر در سطح بین‌الملل پایه‌ریزی کرد. البته به رغم انتقادات به نیروهای حافظ صلح علاوه بر کارکرد امنیتی در کشورهای میزبان، حکمرانی خوب را تقویت می‌کنند. می‌توانند به توسعه و ترویج حقوق بین‌الملل به خصوص مقررات حقوق بشری کمک کنند. همچنین می‌توانند کمک‌های بشردوستانه را بهبود می‌بخشند، بر روند خلع سلاح نظارت و زمینه را برای گفتگوی ملی یا سازش فراهم می‌کنند.^{۶۴} بنابراین مشاهده می‌شود که کارکرد نیروهای حافظ صلح از اهمیت خاصی برخوردار است. از این رو به نظر می‌رسد که می‌بایست مصونیت کارکردی این نیروها به گونه‌ای باشد که بتوان آنها را در دیوان بین‌المللی کیفری مورد محاکمه قرار داد. همچنین کارکرد شورای امنیت در جلوگیری از خطر جنگ جهانی ستودنی است. با این حال می‌بایست برای جلوگیری از سوءاستفاده قدرت‌های هژمونیک از شورای امنیت ساختار آن را اصلاح کرد. همچنین کارکرد صندوق بین‌المللی پول، بانک جهانی در توسعه کشورهای کمتر توسعه‌یافته را نمی‌توان نادیده گرفت. بنابراین به نظر می‌رسد با توجه به کارکرد سازمان‌های

^{۶۴} شافع و دولاح، تحلیل رویه شورای امنیت در مدیریت نقض‌های شدید حقوق بشر، مجله سیاست جهانی، ۳ (۱۳۹۵)، ص ۲۶۳.

مسئولیت کیفری سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... علیزاده و دیگران

بین‌المللی نمی‌توان مسئولیت کیفری اشخاص حقوقی را در خصوص آنها اعمال کرد. در واقع کارکرد و پیچیدگی این سازمان‌ها به نحوی است که به عنوان مثال نمی‌توان آنها را منحل کرد یا به بیانی دیگر، نمی‌توان مجازات‌های اشخاص حقوقی داخلی را بر آنها بار کرد. از این رو به نظر می‌رسد که اصلاح ساختاری این سازمان‌ها و پذیرش گونه‌ی خاص از مسئولیت کیفری و مجازات‌ها موجب بازدارندگی این سازمان‌ها می‌شود.

۴-۷) تقابل قدرت‌ها و تفوق هژمونیک

با نگاهی به ساختار نظام بین‌الملل و عضویت کشورها در سازمان‌های بین‌المللی ملاحظه می‌شود که برخی از کشورها از جایگاه، قدرت و اختیار بیشتری برخوردارند. پس قدرت‌های بزرگ بر عدالت بین‌المللی حکمرانی می‌کنند.^{۶۵} مانعی به نام هژمونی حقوقی کشورهای قدرت‌مند در سازمان‌های بین‌المللی در برابر کشورهای فقیرتر وجود دارد. در واقع در نظام بین‌الملل سازوکار غیردموکراتیک حاکم است. از طرفی حرکت بسیار کند نظام بین‌الملل که ناشی از سیطره قدرت-های هژمونیک است نوید اصلاح ساختاری را نمی‌دهد. لذا، در پرتو قدرت هژمونیک و ره‌آورد-های آن، سازمان‌های بین‌المللی جنبه ابزاری و تبلیغی برای رسیدن به اهداف دیگر مورد سوء استفاده قرار می‌گیرند. از این رو، بین اندیشه نظری و اتخاذ سیاست‌ها شکاف عظیمی وجود دارد. به علاوه استفاده گزینشی از حقوق بشر در سازمان‌های بین‌المللی آشکار است. در واقع سازمان‌های بین‌المللی با استفاده از ابزار حقوق بشر برای همراهی و همخوانی کردن کشورهای دیگر در راستای اهداف قدرت‌های هژمونیک حرکت می‌نمایند. تفوق قدرت‌های هژمونی در ساختار سازمان‌های بین‌المللی موجب می‌شود که چهره کشورهای دیگر را در سطح بین‌الملل با استفاده از ابزار قدرت و مقررات حقوق بشری مخدوش کند و خود را یگانه حافظ حقوق بشر قلمداد کنند.

⁶⁵ Bosco. Rough justice the international criminal court in a world of power politics, 2104, p 23.

درحالی که در پس این حمایت به رفتارهای دوگانه برخلاف موازین حقوق بشری ادامه می دهند. در واقع درلوی شعارهای حقوق بشری مواضع ضد بشری خود را پنهان می نمایند و تصویری روشن از خود ارائه می دهند. در این میان سازمان های بین المللی با تأثیرپذیری سلبی از قدرت های هژمونیک نظام ارزشی و هویت بخش نظام بین الملل را صورت بندی می کنند. پس مشاهده می شود که سازمان های بین المللی در پرتو صورت بندی هژمونیک رنگی سیاسی به خود می گیرند و ساختار حقوق بین الملل به نحوی شبکه سازی شده است که منافع پنج قدرت شورای امنیت را تأمین کند. پس سازمان های بین المللی در پس شبکه بندی سیاسی نمی توانند رنگ مبنای گرای به خود بگیرد.

نتیجه گیری

سازمان های بین المللی از کنشگران اصلی در عرصه بین الملل اند که موجب شده اند جامعه بین المللی را دچار تحول نمایند. با این وجود، توسعه مقررات بین المللی همگام با این تحولات حرکت نکرده است. زیرا، به رغم توانایی سازمان های بین المللی در ارتکاب جرم، مسئولیت کیفری آنها با ابهام مواجه است. زیرا، عدم بیان مسئولیت کیفری، مصونیت، تفوق سیاست بر حقوق و تحریم موجب ناهمخوانی و ناپیوستگی و گسست نظام حاکم بر مقررات حقوق بشری شده است. از این رو، برای جلوگیری از چندپارگی و چندگانگی مقررات حقوق بشری و توسعه دامنه مسئولیت کیفری به همه تابعان حقوق بین الملل پذیرش مسئولیت کیفری سازمان های بین المللی اعم از دولتی و غیردولتی ضروری به نظر می رسد. البته، مسئولیت کیفری به اشخاص حقوقی در دو کنوانسیون سازمان ملل متحد علیه جرائم سازمان یافته فراملی مصوب ۲۰۰۰ و کنوانسیون سازمان ملل متحد برای مبارزه با فساد مصوب ۲۰۰۳ نشان از تحول بنیادین در مسئولیت کیفری بین المللی آنها و حاکی از تغییر رویکرد مثبت در حقوق بین الملل برای گسترش مسئولیت به همه ی تابعان حقوق بین الملل است. لذا، ایجاد یک نهاد بین المللی خاص می تواند نقش تعیین کننده ای در این زمینه ایفا کند. همچنین به نظر می رسد، بازنگری در اساسنامه رم دیوان کیفری

مسئولیت کیفی سازمان‌های بین‌المللی از مصونیت تا شناسایی و... _____ عزیزاده و دیگران

بین‌المللی می‌تواند، به بهبود کارآمدی و مشروعیت این نظام کمک کرده و در نهایت به برقراری
نظام عدالت کیفی و صلح جهانی یاری رساند.